

Från *FOKUS* 1-7 april 2011

Claes Lönegård

Rebellernas dubbla ansikte

Jas-plan till Libyen. Benghazi har länge varit en plantskola för självmordsbombare. Frågan är om svenska politiker vet vad de ger sig in i.

I takt med att rebellerna, med understöd av Nato-stridsflyg, rycker fram västerut blir det uppenbart vad lite omvärlden vet – eller vill veta – om rebellfästena i östra Libyen. Om den landsände som nu har brutit sig loss från diktatorn Muammar Khadaffis styre. Om de rebeller som USA och Frankrike diskuterar att förse med vapen.

Få borde vara förvånade över att den arabiska revolutionsvågen blev till ett inbördeskrig just i Libyen. Det moderna Libyen består nämligen av tre historiskt distinkta territoriella områden: Fezzan i sydväst, Tripolitanien längs med den nordvästra Medelhavskusten och så Cyrenaika som utgör landets östra halva.

Maktkampen mellan Khadaffis Tripolitanien och rebellernas Cyrenaika har pågått i tusentals år, ständigt med inblandning av utländska makter. Greker, romare, perser, egypter, turkar, italienare, briter – många är de ockupationsmakter som har lärt sig en läxa i Cyrenaika, vars invånare stoltserar med en långa historia av väpnat motstånd.

Cyrenaika var så sent som i början av 1950-talet ett självstyrande emirat under kung Idris as-Senussi, som den 24 december 1951 utropade staten Libyen och därmed tog kontrollen även över Tripolitanien.

Monarkin störtades den 1 september 1969 av officeren Muammar Khadaffi, bördig från staden Sirt på nordvästkusten. Än en gång svängde pendeln. Nu var det Tripolitanien som bestämde.

Under Khadaffis dryga 40-åriga styre har han medvetet sett till att hålla tillbaka det rivaliserande maktcentrat i öst efter den libyska devisen ”om du behandlar dem som hundar kommer de att följa dig som hundar”.

Libyens ekonomi domineras helt av olja och gas, som står för 90 procent av landets intäkter, och ytterst lite av denna rikedom har investerats i det eftersatta Cyrenaika. Arbetslösheten är betydligt högre i den östra änden västra delen av landet. Bland unga män i Cyrenaika går mer än varannan person utan jobb. Och med facit i hand borde ordspråket snarare vara ”om du behandlar dem som hundar kommer de att bita tillbaka”.

I oktober 2007 stormade amerikanska soldater ett av al-Qaidas högkvarter i staden Sinjar i norra Irak, nära gränsen mot Syrien. De fann något som kom att förändra vad USA trodde sig veta om al-Qaida och den internationella islamistiska terrorismen. Där i huset låg register över hundratals utländska frivilliga som kommit till Irak mellan augusti 2006 och augusti 2007 för att strida mot de amerikanska styrkorna.

Av de 576 personer där nationstillhörighet hade angivits var 111 stycken – nästan 20 procent – från Libyen. Bara saudiaraberna var fler. Sett till ländernas befolkningsstorlekar var den libyska uppslutningen mer än dubbelt så stor som den saudiarabiska och vida överstigen den från samtliga andra länder.

Hur kunde USA:s underrättelsetjänster ha missat detta? I alla tidigare uppskattningar av frivilliga stridande i Irak utgjorde libyerna bara några få procent. Likaså när USA räknade tillfångatagna terrorister.

Svaret kom när de fortsatte att läsa i al-Qaida-dokumentet. Efter varje namn fanns det även angivet vilket uppdrag personerna hade anmält sig till. 85 procent av libyerna – betydligt fler än hos alla andra bortsett från marockanerna – hade skrivit upp sig för självmordsuppdrag.

USA hade inte sett libyerna helt enkelt därför att de sprängde sig själva i luften.

De libyska terroristerna kom – nästan uteslutande, enligt dokumenten – från Cyrenaika. Från Benghazi, som idag fungerar som huvudstad i de rebellkontrollerade delarna av Libyen, och framför allt från den lilla staden Derna. Av Dernas 80000 invånare tog minst 53 personer värvning som frivilliga hos al-Qaida i Irak under en period av ett år.

Terroristerna kom alltså från just de områden som Nato – och snart även svenska Jasplan – strider för att undsätta i rebellernas inbördeskrig mot Khadaffiregimen. Rolling Stone Magazines politiska reporter Tim Dickinson kommenterade den uppenbara ironin i det hela med orden: ”Amerika är nu i krig för att skydda en provins som har varit ett epicentrum för antiamerikansk jihad”.

Men varför Derna? *Newsweek* begav sig dit häromåret för att förstå varför just Cyrenaikas söner blir självmordsbombare, och skrev att svaret på den frågan ”finner man i en explosiv mix av desperation, stolthet och en stark religiositet. Dessa faktorer, som existerar individuellt i många delar av den islamska världen, finner man här kollektivt, på nordöstra Libyens stränder.”

Även om områdets historia av väpnat uppror mot kolonialherrar sträcker sig tusentals år bakåt kan den senaste utvecklingen härledas till ett antal libyska islamister som i slutet 1970-talet och början av 1980-talet stred bredvid Usama bin Ladin i Afghanistan mot Sovjetunionen. Och här upprepar sig historien, för även den gången fick de stöd av USA. Vissa av dem fortsatte sedan att kriga i Libanon och fick religiös och ideologisk utbildning i Syrien. När de återvände till sitt hemland kom de att få en stor påverkan på lokalsamhällena i Cyrenaika.

Dels grundade de Libyan Islamic Fighting Group som under 1990-talet bedrev ett lågintensivt men framgångsrikt gerillakrig mot regimen. 1996 var de ytterst nära att döda Khadaffi i ett bombattentat. Khadaffi svarade samma år med att avrätta över 1 000 fängslade islamister. Upproret kunde tryckas tillbaka först när Khadaffi satte in stridshelikoptrar.

Dels lyckades Afghanistanveteranerna genom en kampanj mot ”oislamska aktiviteter” tillskansa sig ett närmast kulturellt monopol i östra Libyen och eliminera biografier, idrottsliv och de få andra aktiviteter för ungdomar som fanns utanför moskén.

I en hemlig rapport med titeln ”Extremism i östra Libyen” som amerikanska ambassaden i Tripoli sände till Washington och CIA den 15 februari 2008 – och som senare läckte ut via Wikileaks – skildras hur radikala imamer i Benghazi och Derna regelbundet uppmanar till jihad mot amerikanska intressen och den otrogna libyska regeringen. Ambassaden varnar samtidigt för att den libyska säkerhetstjänsten har svårt att övervaka de många, små, avlägsna och undangömda moskéerna i Cyrenaika.

I rapporten finns även en uppgift om att extremistnätverken betalar mellan 120 och 160 dollar i månaden till självmordsmartyrernas familjer, vilket motsvarar ungefär en halv månadslön för en statligt anställd i Libyen.

Fattigdomen är uppenbarligen en faktor. I en annan rapport, daterad den 2 juni 2008, konstaterar den amerikanska ambassaden i Tripoli att den höga arbetslösheten i Derna gör att unga män saknar pengar och därmed inte kan gifta sig – vilket är en social skam i ett konservativt samhälle som Derna. De unga männen har, som rapporterna beskriver, inget att förlora på att ge sig ut i strid.

I vilken utsträckning rebellerna i Libyen i dag utgörs av militanta islamister är en inte helt lätt fråga att besvara. Muammar Khadaffis uttalande om att det är al-Qaida han krigar mot stämmer dåligt med det faktum att offren för hans militäroffensiv i hög utsträckning har varit civila libyer. Ändå är uttalandet långt ifrån det galnaste av allt galet Khadaffi har sagt i sina dagar.

Om man får tro de bristfälliga rapporter som kommit från Libyen tycks majoriteten av de stridande rebellerna bestå av avhoppade militärer och av så kallade shabab – unga killar utan direkta kopplingar till den radikala islamismen. Men det finns också flera uppgifter om att personer från Libyan Islamic Fighting Group – som CIA betraktar som en gren av al-Qaida – har deltagit i striderna, och regeringen har visat upp tillfångatagna medlemmar ur gruppen.

Mycket har även skett i det rebellkontrollerade östra Libyen bakom själva stridsfronten. Moskéerna som tidigare tvingades ha stängt mellan böerna har nu öppet dygnet runt och predikar öppet politiska budskap, vilket var förbjudet under Khadaffis styre. Religiösa krafter har organiserat vapeninsamlingar, tagit över matdistributionen och sett till att det inte har förkommit någon storskalig plundring som skedde i grannlandet Egypten i samband med revolutionen där.

Vilken sida al-Qaida står på i konflikten råder det ingen tvekan om. Den 24 februari deklarerade al-Qaida i islamiska Maghreb sitt stöd till Libyens rebeller. Uttalandet lød: ”Vi ger allt vi har för att stödja er, med Guds nåd.”

Än tydligare blev det den 12 mars. Då gick al-Qaidas ledande ideolog Abu Yahya al-Libi, som bland annat hotat danska serietecknare och på många sätt tagit över Usama bin Ladins roll, ut och uppmanade islamister i Libyen att ”lagra era vapen och gör er inte av med dem, att största regimen är inte slutet på förändringsprocessen”.

Abu Yahya al-Libi som kommer från, ja just det, Cyrenaika. Och vars fängslade bror är en av de ledande personerna inom Libyan Islamic Fighting Group.

– Om det är ett maktvakuum i Libyen innebär det en öppen marknad för al-Qaida, sa Norman Benotman på Londonbaserade antiterroristtankesmedjan Quilliam Foundation nyligen till CNN.

Han varnade för att situationen riskerade att bli lik den i Afghanistan efter att både Sovjetunionen och västmakterna dragit sig tillbaka och talibanerna fyllde tomrummet.

Och han borde veta. Han var en av islamisterna från östra Libyen som var där och stred och sedermera grundade Libyan Islamic Fighting Group.